

Tartalom

JELENI DÖBEN

- **Glatz Ferenc:** Húsz év után: újra kell gombolni a mellényt, 2009 2, 31
- **Csaba László:** „Más ez a válság” 3
- A válság kronológiája (*Farkas Ildikó*) 4
- **Palánkai Tibor:** A globalizáció kialakulásáról, természetéről, hatásairól 10
- **Glatz Ferenc:** A világnézeti forrongás kora 15
- **Simai Mihály:** A világvallalatok és a globális válság 20
- **Berend T. Iván:** Európa két válsága 25
- Szerb–magyar vegyes bizottság Budapesten (G. F.) 34

ÜSTÖRTÉNET

- **Benkő Loránd:** A Szovárd-kérdés 35

ÉLETKÉPEK, HÉTKEZNAPOK

- **Tringli István:** Vásári szokások a középkori Magyarországon 39
- **Weisz Boglárka:** Árumegeállító, avagy lerakodási/lerakati jog 40
- **Paládi-Kovács Attila:** Szarvasmarhatartás Magyarországon 45

KÖZÖS DOLGAINK

- **Hornyák Árpád:** A szerb megszállás Baranyában 49

VÍZ ÉS TÁRSADALOM

- **Alföldi László:** A „vízügy” Trianonban 55

MŰHELY

- **Vámos György:** A Szabad Európa Rádió és a magyar forradalom, 1956 58

HÍREK

- Gondoskodó őseimbek • Paleolit étrend • Indiánok Izlandon?
- A középkori Európa betegségei • Szenzációs lelet Nyíregyházán • Bécsi kiállítás a magyar testőrírókról • A sopronbátfalvi pálos kolostor (*Farkas Ildikó*) 65

Címlapon:

Pánik a New York-i tőzsdén, 1907, 2008 (montázs)

Támogatóink:

MTA Társadalomkutató Központ

História

Szerkesztő: Glatz Ferenc

A szerkesztőbizottság tagjai: Burucs Kornélia, Demeter Zsuzsanna, Fodor Pál, Kertész István, Sipos Péter, Szász Zoltán, Szoldos Attila

Olvasószerkesztő: Kovács Éva

Munkatársak: Farkas Ildikó, Kocsis Gabriella, Bognár Katalin, Horváth Imre (számítógépes tördelés), Nagy Béla (térkép)

Szerkesztőségi titkár: Oprán Emese

Megjelenik évente tízszer. Előfizetési díj 2011-re: 3200 Ft.

Felelős kiadó: História Alapítvány.

Szerkesztőség: 1014 Bp., Üri u. 53.

Tel.: 224-6700/615, 623, 625; tel./fax: 356-0457.

Levélcím: Pf. 9. Bp., 1250. www.historia.hu

Bankszámlaszám: 11701004-20125394 OTP

Devizaszámlaszámok: Budapest Bank Rt. 1051 Bp., Hercegprímás u. 5.

USD HU47-10103104-82876600-00000997; Euró HU46-10103104-82876600-01000309

Adószám: 19654243-2-41

Szedés, tördelés: MTA TTI Kiadványcsoport.

Nyomdagrafikai előkészítés: Krónikás Bt., Biatorbágy

Nyomtatás és kötet: MESTERPRINT Kft., Budapest, Vak Bottyán u. 30–32/B.

Felelős vezető: Szita Lajos ügyvezető igazgató.

Terjeszti: LAPKER Rt. és alternatív terjesztők.

Előfizetésben terjeszti a Magyar Posta Rt. Hírlap Üzletág.

Előfizethető közvetlen a postai kézbesítőknél, az ország bármely postáján,

Budapest a Hírlap Ügyfélszolgálati Irodákban és a Központi Hírlap Centrumnál

(Bp. VIII. ker., Orczy tér 1. Tel.: 06-1-303-3447; postacím: Bp., 1932).

További információ: 06-80-444 444 hirlapelofigetes@posta.hu

HU ISSN 01392409. Index: 25384

JELENI DÖBEN

Húsz év után: újra kell gombolni a mellényt*

2009. január 10.

1989: politika és civil társadalom

Új szövetségre van szükség politika és civil társadalom között – kezdtük a beszélgetést 20 évvel ezelőtt, 1989 nyarán meghívott barátaimmal. Kosáry Domokossal, Szentágothai Jánossal, Vásárhelyi Miklóssal, hogy az elhalálozottakat említsem elsőként. Azután a ma élők közül Csoóri Sándorral, Honti Máriával, Horn Péterrel, Király Tiborral, Konrád Györggyel, Láng Istvánnal, Manherz Károllyal, Stark Antalal. Négy programpont volt felírva a miniszter füzetébe. Első: elképzelések a *magyar kultúra helyéről* a jövőendő, feltehetően egységesülő *Európában*. Második: a *magyar társadalom közkulturájának emelése* és europaizálása. Harmadszor: a *kultúrpolitika megújítása*, a proletárdiktatúra intézményrendszer-maradványainak lebontása. És – negyedik – az általános alapelv: új szövetség a *politika és a civil társadalom között*. Nemcsak a kultúrpolitikáról terjesztettünk elő programpontokat, hanem egy jövőbeni európai politizálás kereteiről is. Mint a szovjet világban felnőtt, de részben Nyugat-Európában nevelkedett fiatal értelmiségi tanárember, aki most, 1989-ben, véletlenül és feltehetően rövid időre a kulturális adminisztráció élére került. Mint olyan fiatal ember, aki politikai programként a szovjet rendszer felbomlásának esetére, kevésnek találta a többpártrendszer programját. Aki a nyugat-európai többpártrendszert jobbnak tartotta a kelet-európai egypárt uralmánál, de aki kritikával nézte a nyugat-európai politikai rendszert is, mondván, hogy e többpártrendszer a fasizmus egypárt-rendszere után, igaz, előrelépés, hiszen a legrosszabb demokrácia is jobb, mint a legjobb diktatúra. (Hogy régi formákkal fogalmazunk.) De, aki előtt az új demokrácia csak a pártokrácia uralmaként jelent meg. Számomra a hanyatló weimari rendszert idézte. És ez kevés volt. Mert ebben nem kapott helyet a klasszikus európai közélet, annak fóruma, az agora. Ahol a civil és a politikus társadalom egymással találkozott. Amely agorát éppen a fasizmus

folytatás a 31. oldalon

* A Pro Renovanda Cultura Hungariae Alapítvány díjátadásán elhangzott ünnepi elnöki beszéd megjelent ugyanezen címmel fizetett hirdetésként 2009 márciusában. A jelen szöveg a 2009. évi közlemény szó szerinti újraközlése.

semmisítette meg azáltal, hogy a fórumokat propagandafórumokká alacsonyította. És a háború után az új demokrácia a közélet helyett a pártéletet tette meg az egyetlen társadalmi fórumnak. Ami – láthattam személyesen közelről az 1970–1980-as években – a polgárok széles köreinek passzivitásához vezet. Ez a felfogásunk határozta meg elvárásainkat Kelet-Európa jövőjéről is.

A szovjet rendszer lazulásától azt vártuk, vártam, hogy ne egyszerűen egy párt helyébe több pártot, többpárti apparátusokat hozzon nekünk, hanem közéletet és annak intézményeit teremtsük meg.

Húsz évvel ezelőtt, olyan idők voltak ezek – emlékeztetnek bennünket most a médiában megkezdődött 1989-cel foglalkozó évfordulós adások –, amikor az egypárt feladta politikai monopóliumát, és tárgyalásokat kezdeményezett a többpártrendszer intézményeinek kiépítéséről. A szintén a jövőről gondolkodó tanult társainkat aktivizálva a pártpolitikában. Új pártokról beszéltek, pártok közötti kerekasztal-tárgyalásokról. Nekünk ez kevés volt. Mi olyan politizálás megteremtéséről beszélünk, ahol a választott pártfunkcionárius, képviselő, a végrehajtó hatalom, illetve igazgatás adminisztrátora együtt dolgozik. Új civil fórumról, ahol a polgár naponta mondhatja el javaslatait. A klasszikus zsidó-keresztény kultúrkör feledett hagyományainak felújításáról. Amelyet, láthattuk Nyugat-Európában is, a világháború utáni pártpolitika szükséges rossznak, szimpatizánsokat gyűjtő „lakossági fórumoknak” tekintett csak. Az itthoni jövőről beszélve: az új közéletnek csak egyik szelete lett volna – szerintünk – a pártfórum, a pártélet. Természetesen a többpártrendszer élete. Mi úgy gondoltuk: tanult társaink túlságosan hisznek az alkotmányosság, a többpártrendszeri demokrácia és a piacgazdaság automatizmusainak erejében. És nem hitték, velünk vitatkozva, hogy a négyévenkénti választásokon túl, kell a kölcsönös odafigyelés polgár és képviselője között: kell a *civil ötlet*, a „visszacsatolás”, és kell a folyamatos *civil kontroll*.

Ezt az utóbbi, általános politikai felfogást kívántuk érvényre juttatni 1989-ben az adminisztrációba kerülve a *kultúrpolitikai váltásban*. Az oktatási reformban, külkapcsolatok átépítésében, a kultúrpolitika ellenőrző szerepének oldásában és a minisztériális finanszírozást kiegészítő eszköz, a kultúrpolitikai csúcs-alapítvány kiépítésében. Ez határozta meg a Pro Cultura szerkezeti felépítését: a *politikai-kormányzati adminisztráció és a civil szervezetek folyamatos együttléte*. Benne a minisztérium állandó képviselője – különböző kormánykoalíciók idején folyamatosan – a tanár-, kutató-, művész társadalom képviselői. A közpénzek felett az adminisztráció rendelkezik, ők felelnek a közpénzekért, de azok hova rendelésére, a szétosztás módjának meghatározására *civil fórumot bízhat meg*. *Felruházhatja közpénzek feletti gazdálkodással, szervezeti autonómiát biztosítva számára*.

A politikai rendszerváltás egyik deficitjét abban látjuk ma, 2009 januárjában, mondtuk az imént, a díkjiosztó ülés előtti szokásos megbeszélésünkön, hogy nem tudtak az új pártok folyamatos párbeszédet kialakítani a társadalommal, túlságosan hisznek még mindig a négyévenkénti választások eredményeiben. Lebecsülik az emberek bizalmának, úgymond, történelmi erejét. Pedig épp a mostani pénzügyi-gazdasági helyzet romlása hívja fel erre a figyelmet: ha egyszer netán bizalmi válság alakul ki a széles tömegekben és megrohanják a bankokat, akkor gazdasági válságba csaphat át a pénzügyi válság. És ha megszorításokat kell tenni az államháztartás kiadási oldalán, ami feltehetően a szegényebb rétegeket sújtja, nos, akkor lehet, hogy csak a bizalom győzheti le az emberekben az indulatokat. Amely indulatok szociális robbanásokhoz is vezethetnek. Az elmúlt 20 év politikai rendszere is vizsgáljuk ma – illetve holnap – szakítószilárd-ságból. Közgazdászaink mondják: a mai világválságban azok a társadalmak szenvedik el a legkisebb veszteséget, amelyek szilárd, nem eladósodott államháztartással rendelkeznek, és ahol a versenyképes munkaerő gyorsan tud váltani az elvesztett állásokból új lehetőségekre. És a magyar államháztartás eladósodott, pazarló, a munkaerő gyenge színvonalú, nem mobil. Mi attól is tartunk: nemcsak az államháztartás szenved *egyensúlyhiányban*, hanem a társadalmi közhangulat is. Telve indulatokkal, amely indulatok egy váratlan gazdasági összeomlás esetén hisztériába csaphatnak át. Mindez – a vezető politikusegyéniségek hibáin túl – *rendszerhiba* is. Mert a polgárok és politikusok között nem alakult ki a folyamatos együttgondolkodás. És gyenge a bizalom is. Mi úgy látjuk: mind az évek óta tartó politikai válságból, mind a netán mélyülő gazdasági válságból csak úgy tudunk megerősödni kimászni, ha *új típusú politizálást kezdünk*. Ahogy az új hazánk, az EU vezetői is elképzelik a jövő Európáját: *alulról felfelé szerveződő intézmények*, civilek és politikusok közös fórumait hívjuk létre. Legyenek azokon jelen egyik oldalon civilek: értelmiségiek, vállalkozók, tisztviselők, szolgáltatók stb. És legyenek jelen a másik oldalon a politikusok: parlamenti, önkormányzati választott politikusok, helyi és országos intézmények tisztviselői. Egy asztalnál. Folyamatosan beszélgetve, vitatkozva, kölcsönösen figyelve egymást. Azt mondjuk: *húsz év után újra kell gombolni a mellényt* – ahogy Deák Ferenc helyezte kilátásba 1867-ben, állítólag, a kiegyezés újragondolásának szükségességét.

Szembenézés az elmúlt 20 év hozadékával. Politikusoknak, történészeknek számba kell venniük: mit hajtott végre az új politikai elit 1990 után a politikai, szociális és gazdasági rendszerváltásból. Amely rendszerváltás a mi időrendünk szerint kezdődött 1988 májusában, felgyorsult 1989 májusában. Csak sorolom a kérdéseket, a rendszerváltásról készülő kis könyvecském kérdéseit. Miért volt képtelen az 1990-ben megválasztott új, demokratikus parlamenti politikai elit az 1989–1990-ben gyorsan és ideiglenesen megalkotott alkotmány és választójogi törvény konszolidálására és módosítására. Hisz azok csak átmeneti időszakra, a polgári demokrácia megteremtésére voltak kitalálva 1989-ben. Ami parla-

ment, pártrendszer, képviselő viszonyát fogalmazta meg. Ugyanígy elmaradt a már 1989-ben elkészült önkormányzati törvény újragondolása. Amely nemcsak az igazgatást decentralizálta, hanem a civil és a politikai élet viszonyát, a közélet általános demokratizálását is célozta. Ugyanígy torzó maradt a gazdasági rendszerváltás 1988-ban megkezdett jogalkotása, hogy a szociális és kulturális rendszerváltás befejezetlenségéről ne is beszéljek. Szociális és kulturális területen 1990 után elszabadult a megalapozatlan, a kölcsönök-re-adósságokra alapuló osztogatás, vagy a kultúrában az intézményi szétaprózódás, az értelmetlen „osztogatás” sajátos formája. Amely kádárista osztogató örökségre 1989–1990-ben egyszer már azt mondtuk: ilyen nem lesz újra! Hát lett. Most már látjuk. Csak 1990 után nem az egypárt vásárolta meg a nyugalmat az alaptalan osztogatásokkal, hanem a többpárt a szavazatokat. Az eredmény ugyanaz! E politika deficitjeit az elmúlt években mind hangosabban emlegettük, de amelyek tarthatatlanságát igazából most a pénzügyi és tömeglelki válság tárja elénk. És, ha el is hessegetjük magunktól e napi ügyeket, most elő-előtolulnak. A számvetés-re készítő *világválság kezdetén*, no meg a *húszéves számvetés* készítése közben.

Szembenézésről beszélünk a mi életszféránkban, az értelmiségi közéletben, oktatásban, kutatásban, közművelődésben.

Szembenézés az *alaptalan elvárásokkal*, amelyekkel a magyar társadalom tekintett a *kapitalizmusra* 1990-ben. Az euroatlanti kapitalizmus, kétségtelen, teljes erejében érezte magát annak idején. Teljes erejében élt a szociális jóléti államrendszer, amely 1962 környékén épült ki, szinte egy időben, Pompidou Franciaországában, Erhard NSZK-jában (akkor még csak gazdasági csúcsminiszter) és Amerikában a Kennedy-bizottság műhelyében. Ekkor fogalmazódnak meg az állampolgár és az állam viszonyában: mit várhat el a polgár adójáért cserébe a közösségtől, az államtól? Ekkor fogalmazódik meg az alanyi jogon az államtól kapott szociális juttatások sora, nem utolsósorban a munkanélküli- és családsegítő juttatások, az egészségügyi ellátás és az iskoláztatás rendszere.

Hogyan csatlakoztunk mi ehhez a világrendszerhez 1989–1990-ben? És hogyan teljesítettünk mi e világrendszerben? Fel kell tenni ezeket a kérdéseket.

A politikai rendszerváltást taglaló könyvecskémhez olvasom az 1989–1990-es forrásszövegeket, szembesítem azokat jegyzeteimmel. Következtetésem: a magyar politikai rendszerváltás során a felszínen maradt politikussereg hitt abban, hogy a *politikai rendszer lecserélésével a társadalom automatikusan* olyan teljesítményekre lesz képes a munkaszervezetben, kultúrában, hogy könnyedén tagja lesz az euroatlanti termelési-kulturális közösségnek. És hitt ugyanakkor kimondatlanul is a *felvilágosult abszolutizmus* erejében: a nép nélkül is lehet a népért tenni. Nincs szükség a társadalom folyamatos együttgondolkodására. A civilek, politikusok együttműködésére. (Érdekes, hogy hol kommunista, hol polgári formában – hol a politikai jobb-, hol a politikai baloldalon – előbukkan ez az értelmiségi arroganciára épülő felfogás. Amely magát „felvilágosult ab-

szolutizmus”-nak gondolja. Nevezni nem meri, csak gondolja. Amely a népközel, civilbarát politikát vagy amolyan „népfrontos” taktikaként kezeli, vagy pedig populizmusról kezd hangoskodni, ha ezt az igényt felvetjük.) Nem is értették 1990-ben, amikor azt mondtuk: *a fejekben is*, nem csak a rendszerben kell változni. Régi típusú konzervatívoknak tekintettek bennünket. Ellenszenvvel hallgatták azt, amikor mondtuk: a szovjet rendszer legnagyobb hátránya nem az volt, hogy a politikai demokratizmus lehetőségét elzárta előlünk, hanem az, hogy *ellustította* a magyar – és általában a kelet-közép-európai – embert. Ha versenyképesek akarunk lenni, többet és jobban kell dolgozni. Többet kell teljesíteni az iskolában, a munkahelyen! Idegen nyelvet kell tanulni! Biztosítani kell az élethossziglani tanulást segítő közművelődési rendszert! Szervessé kell tenni a külföldi és hazai értelmiségképző intézetek kapcsolatrendszerét. El kell sajátítani a legújabb informatikai kultúrát! És mindehhez teljesítményorientált felsőoktatást. Egyúttal biztosítani kell a kisiskolák, a hátrányos helyzetű térségek gyermekeinek a felzárkózását. És így tovább és így tovább. Ha megnézik a Pro Cultura szakalapítványainak a jegyzékét – 1989 nyara és 1990 tavasza között összeállt szakalapítványi jegyzék –, ezeket a célokat találják ott. Ami viszont nincs rögzítve, az minden megszólalásunkból – így az 1995-ben létrehozott díjazási rendszerből – is kiteszik: a *teljesítményközpontúság*. Világszínvonal és lokális sajátosságok együttes figyelembevétele. Megkaptuk nemegyszer a kritikát az 1990-es években, hogy a teljesítményközpontúság egy poroszos kultúrpolitikai alapelv! Hogy idejét múlta. Olyan funkcionáriusoktól kaptuk a kritikát, akik szerették a kultúrpolitikát csinálni, de nem ismerték a világ kultúrpolitikai rendszereit. Sem a nagyon is teljesítményközpontú amerikai, angolt, sem a nyugat-európai. Nem beszélve a kínairól. – Figyeljünk oda, miről beszélnek ma vagy beszéltek tegnap közgazdász akadémikusaink. Egyik mai díjazottunkat, Kádár Bélát idézve szabadon: a magyar munkaerő versenyképessége esett a világpiacon és az oktatási rendszer fellazulásának, a követelmények, valamint a színvonal esésének tudható be gazdasági teljesítőképességünk visszaesése. Csikós-Nagy Béla – korábbi fődíjnyertesünk – remek monográfiában mutatott rá, hogy a hedonisztikus, magát a világban igen jól érző, de munkakultúrájában ellustult európai ember a holnap Európájának hanyatlását fogja előidézni. Amit éppen ma láthatunk. Kétszül az Európai Unió közös agrárpolitikájának felülvizsgálata. A legjobb magyar agrárközgazdászok következtetése: a magyar agrár-teljesítőképesség visszaesésének nem is elsősorban a rossz tulajdonváltás az oka, hanem az emberi munkaerő színvonalának a visszaesése. Horn Péter akadémikus, kuratóriumunk tagja, a magyarországi állattenyésztés vezéralakja állítja: a magyar munkaerő képtelen egy óra után koncentrálni arra, amit csinálni kellene. Mi hozzátesszük: amúgy igen jól érzi magát munkahelyen, iskolában, csak éppen dolgozni nem tanul meg. Ezek a belső erővesztések napvilágra kerültek már vitáinkon az elmúlt esztendőkből, sőt a felelősség megállapítását is követelték, igaz, csendesesen. Mindezt most – a 20 éves évfordulótól

függetlenül – erőteljesen veti a közönség elé a világválság és a munkaerőpiac számbavétele.

A magyar politikai vezetőréteg 1990 után természetesen eleget akart tenni az elvárásoknak. A *teljesítmény nélküli jóléti intézkedéseknek a politikája* következett. Ahogy említettük: az osztogatások politikája. A valódi népközeli – civil – politika helyett. Leegyszerűsítve: nem a kádári rendszer maradványa az, hogy a politikusok ígérgettek és osztogattak, hanem nagyon is a „többpárti demokrácia magyar módra” terméke. Mit javasoltak a politikának közgazdászaink? *Kölcsönöket* venni fel *külföldről*, hogy a választási ígérgetéseket be lehessen, legalább részben töltetni. És javasolták: *adóztatni*. Majd jött a PPP, azaz az *állam belső eladósítása*. Különösen a kultúrpolitika szeretett ez utóbbi módszerrel élni: nem volt pénz a kasszában, hát segítségül hívta a bankszektor, amely természetesen finanszírozta a megálmodott beruházásokat. Miközben az állam 20 évre vállalt garanciákat az adósságok visszafizetésére. Így azután felelőtlenül, beruházások sora valósulhatott és valósul meg: és senki nem méri fel, hogy az állam érdeke és ereje arányban áll-e a vállalásokkal. A kultúrpolitikai osztogatással.

Ilyen helyzetben találta Magyarországot a világgazdasági válság. *Eladósodott állam, gyenge versenyképességű a munkaerő, a politika iránt bizalmatlan társadalom.* – Ráadásul elkényeztetve: mert az emberek azt hiszik, hogy a politika majd mindent el tud intézni. Még a teljesítmény nélküli bért is. És féltő, hogy amennyiben a politika nem talál partnerre a civil társadalomban, akkor nemcsak az államháztartás szakad be, de politikailag sem lesz kézben tartható a szociális meggrázkódtatás. Amelyet a válság mindenütt a világon előidézik. A magyar társadalom tehát rosszul mérte fel teljesítő-képességét, hagyta, hogy a politikusok hízelegjenek neki és ígérgeessenek, ahelyett hogy szembesítették volna őket a valósággal.

Mert mi történt közben a világban?

A világban az a szociális-jóléti államtípus, amelyhez mi 1990-ben csatlakoztunk, ma alapjaiban rázkódik meg. És legjobban azokat az állampolgári közösségeket fenyegeti, ismétljük, amelyek gyenge teljesítő-képességűek.

Politikusok, értelmiségiek új szövetsége

Nem lehet természetesen amellett sem elmenni szó nélkül, ha már 1989-es elképzeléseinket vesszük számba: ma csalódottan nézünk 20 évvel ezelőtti *önértékeléseinkre is*. Visszafele. Rosszul mérte fel a magyar társadalom a maga felkészültségét, erejét. Mi magunk is, akik akkor kultúrpolitikai funkcióban voltunk, azt hittük, hogy a nyitás a világra, a szabadság, a nyugati példák megismerése jobb munkakultúrára készíteti majd diákjainkat, tanárainkat, értelmiségünket. Mi a valóság? A diákjaink igen jól érzik magukat az iskolában, különösen az egyetemeken, a kollegák beszámolója szerint – és a saját tapasztalataink is erre mutatnak –, a gyengébb megoldást, a minél hosszabb diákéletet keresik, de – nehezen mondom ki: *nem tudnak rendszeren olvasni*. Szövegértésük, ugyanazon a szakirodalmi anyagon mérve, mint 20 évvel ezelőtt, ijesztően gyenge. Ahogy a nemzetközi felméré-

sekben is a magyar kisdíjakok igencsak rosszul szerepeltek. És nézzük az *idegennyelv-tanulást*. Annak idején azt hittük – szakalapítványokat is hívtunk életre a Pro Culturában –, hogy a nyitottság, ahogy erre utaltunk, felértékeli az idegennyelv-tudást. Most Szendrő professzor mondja: a diplomák jelentős részét azért nem lehet kiadni, mert hiányoznak a nyelvvizsgák. És ez csak a formai nyelvvizsga, ami nem azonos a nyelvtudással. És akkor nem beszélünk arról: azt reméltük, hogy egy kis nemzet értelmisége majd a világméretű lingua franca (az angol) mellett egy regionális lingua francát (német, orosz) is bírni fog. Hát ebben is csalódtunk. De mennyi köze van e csalódáshoz az 1990 utáni politikának? Részes abban? Amikor szemrehányóan beszélünk diákjainkkal csalódásainkról, akkor megkérdezzük: vajon politikusaink – képviselőink, minisztériumi adminisztrátoraink – mennyire képesek magukat kifejezni valamelyik európai nyelven, akkor, amikor az EU tagjai vagyunk? Legalábbis, mint államszervezet? Válasz nincs... Jobb is... De folytathatnánk az elvárásokban csalódásainkat a magunk szakmájában is. Arról, hogy korábbi reményeinkkel szemben az egyetemes történelmi ismeretek mennyisége és színvonala mennyire visszaesett 1989 óta, noha éppen azt reméltük: egy világra kitárulkozó Magyarország történelmet tanuló értelmisége sokkal erősebben fog érdeklődni az európai és világkörnyezet iránt, mint a szovjet megszállási övezetbe bezárt fiatal értelmiségiek annak idején. Hát ez sem következett be.

Folytathatnánk az elmúlt 20 év válságjelenségeit. De ez nem mérleg. A mérlegen ugyanis helyet kérne magának a másik serpenyőben a *sok pozitív hozadék*. A középosztály egy részének integrálódása a nyugat-európai életformákba, a versenyképességhez szükséges feltételekkel – mindenekelőtt a nyelvismerettel és szorgalommal – rendelkező fiatalok kiáramlása a nemzetközi munkaerőpiacokra. És beszélhetnénk az *új regionális piacokon* számításukat megtalált északnyugat-magyarországi vagy éppen a fürdőkultúra fejlődése következtében fellendült alföldi térség igyekvő *kisvárosainak, községeinek* sikereiről. És az új típusú regionális kisvállalkozók európai szintre emelkedéséről.

De amiről feltétlenül beszélni kell: *bizonyos magatartásformákkal szakítania kell a magyarországi politizáló rétegnek*. Mind a politikusoknak, mind az értelmiségieknek. Visszanyúlni az 1989-es időszakhoz. Amikor még volt *hajlam a kooperációra a politikusok között*. (Sőt még a maguk hatalmát átadni készülő régi elit és az új, helyüket elfoglalni készülő politikuscsapat között is. Ehhez képest, mennyire képtelenek a demokratikusan megválasztott politikuscsapatok az együttműködésre! Még most, a világgazdasági válság idején is. Még most, a közösen kimunkált „rendszerváltó rendszer” belső válságának idején is. A *közösen elkövetett hibák* korrigálása érdekében sem.) És szakítani kell az *arrogancia magatartásformájával*. A mindentudás magatartásformájával. Szakítani az előbb említett *felvilágosult abszolutizmus*, most nem éppen kommunista, de *polgári formájával*. Szakítani azzal a hittel, hogy a négyévenkénti választások megnyerése *legitimál*, igazol *minden politikai tévedést és hibát*. Tudomásul venni, hogy támogatást a tár-

sadalom széles köreitől csak akkor várhat el a politika, ha van benne *szolidaritás a társadalom egészével*. Amely szolidaritásra egy ilyen nemzetközi gazdasági-társadalmi válság idején olyannyira szükség van. És ezt a szolidaritást a *két középosztálynak, a politikusi és az értelmiségi középosztálynak kell kezdenie*. Visszanyúlva az 1989-es időszakhoz: *felhagyni az ábrándokkal, hogy a politikai pártrendszer megváltoztatása önmagában majd társadalmi reformokat gerjeszt!* Tudomásul venni, hogy a politikusi és értelmiségi réteg új szövetsége nélkül, az *új agora* nélkül nem fog menni. Nem lesz sikeres az elmúlt 20 év deficitjeinek korrigálá-

sa és nem lesz sikeres a még nem ismert lefolyású világválság eredményes túlélése. És az új – lehet, hogy most születő világrendbe – illeszkedésünk.

Újra kell gombolni tehát a mellényt. Az 1989–1990-ben begombolt mellényt. Figyelő szemekkel követni a világban végbemenő változásokat, az új világrend születését! Versenyképesnek lenni. És ennek érdekében új kiegyezést kell kötni a politikai osztály és a társadalom között. És ezt nekünk, értelmiségieknek kell indítványozni.

GLATZ FERENC

Szerb–magyar vegyes bizottság Budapesten

Alapelvek

A szerb–magyar történész vegyes bizottság két kijelölt elnöke találkozott Budapesten. Glatz Ferenc meghívására a szerb bizottság elnöke, Vojislav Stanovčić (Szerb Tudományos és Művészeti Akadémia, akadémikus) és a szerb bizottság tagja, Slobodan G. Marković (Belgrádi Egyetem, egyetemi tanár) december 13–15. között Budapesten tárgyaltak. A két bizottság egyezményt írt alá a közös bizottság tevékenységének alapelveiről. (Alapelvek.) A tárgyalásokon megállapodtak a kutatásokhoz, a közös ta-

A delegációk tagjai (balról jobbra):
Sárkány Mihály, Fodor Pál, Slobodan G. Marković, Pók Attila,
Glatz Ferenc (elnök), Vojislav Stanovčić (elnök), Hornyák Árpád,
Kiss Gy. Csaba, Geccsényi Lajos. Budapest, 2010. december

nulmány- és forrásgyűjtemény, valamint az elektronikus honlap indításához szükséges feltételek biztosításáról. Megállapodtak: a megalakuló bizottságokban mindkét oldalon részt vehetnek a másik ország állampolgárai is. Ennek értelmében a magyar bizottságot az elnök javasolta kiegészíteni Mezei Zsuzsannával (Vajdasági Tartományi Levéltár, Újvidék, levéltáros), Fodor Istvánnal (Történelmi Levéltár, Zenta, igazgató) és Matuska Mártonnal (Délvidéki Mártírium 1944–45 Alapítvány, kuratóriumi tag). A magyar bizottság tagjainak neveit a História előző, 2010/8. számában közzöltük. A szerb delegációt fogadta a Magyar Köztársaság Külügyminisztériumának helyettes államtitkára, Sztáray Péter, valamint Pálincás József, az MTA elnöke. A magyar bizottság tagjai január 6-án tartják első programvitájukat, majd az elnök vezetésével Szabadkára utaznak, és kutatói fórumot tartanak a kutatások megindításáról, szervezeti és anyagi feltételeiről. A História a szerb–magyar megbékélés bizottság tevékenységéről és a kutatásokról a továbbiakban is rendszeresen beszámol. (A szerk.)

1. A történelmi eredetű konfliktusok feloldása előfeltétele annak, hogy a két ország és két nép ki tudja használni a Duna menti régióban az európai integráció adta lehetőségeket. A magyar és szerb államnak és társadalomnak közös érdeke, hogy kihasználja az európai integráció előnyeit. Mivel a józanság, kölcsönös megértés és a megbékélés csak a tények ismeretére alapozható, a közös szerb–magyar akadémiai bizottság arra törekszik, hogy feltárja a tényeket és szembeszálljon a mítoszokkal, valamint az előítéletekkel. A bizottság tevékenységének középpontjában a II. világháború és az azt követő időszak (1941–1948) áll, foglalkozik mind a magyar közigazgatás szerb és zsidó, mind a jugoszláv kommunista hatóságok magyar áldozataival.

2. A bizottság olyan fórumokat kíván létrehozni, ahol méltó módon kegyelettel adózhatunk az áldozatoknak és megőrizhetjük emléküket.

3. A bizottság javaslatot dolgoz ki a két állam és a két akadémia vezetői számára a múltfeltárás intézményesítésére. Megfelelő feltételeket kívánunk kialakítani a múlt feltárására levéltárakban, múzeumokban, könyvtárakban és oral history gyűjteményekben. A bizottság munkacsoportokat hoz létre. A munkacsoportok kutatási terveket dolgoznak ki és meghatározzák a kutatási elveket. Előkészítenek továbbá a szerbek és magyarok II. világháború alatti és utáni együttélésével kapcsolatos forráskiadványokat, tanulmánygyűjteményeket, amelyek mind a személyes bátorság, mind az erőszak eseteit tárgyalják.

4. A bizottság továbbá javaslatokat terjeszt a magyar és a szerb kormány, valamint akadémia elé a szerb–magyar kapcsolatok más aspektusaival foglalkozó nemzeti kutatási projektekre.

5. A bizottság részletes javaslatot dolgoz ki az emlékezés helyszíneire.

6. A bizottság feladatának tekinti a Szerbia multikulturális területe történetének feltárására korábban létrehozott hasonló szervezetek eredményeinek integrálását munkájába.

7. Megállapodás történt arról, hogy 2011 folyamán sürdítik a kapcsolatfelvételeket és találkozókat.

Glatz Ferenc

Vojislav Stanovčić